دەقی ئەدەبی لە نیگاری کاریکاتێریدا – بەشی (4) – هەندرێن خۆشناو

لەسەر بناغەی بوونی یان نەبوونی دەقی ئەدەبی (توانج) لە کاریکاتێردا ، دەتوانرێت کاریکاتێر پۆڵێن بکرێت بۆ چەند جۆرێك ئەوانیش: 1- کاریکاتێری بێ دەقی ئەدەبی. 2- کاریکاتێری بەکارهێنەری دەستەواژەی ئەدەبی یان ئامرازەکانی دەربڕی زمانەوانی.

3- کاریکاتێر لەگەڵ توانجدا:

ئەو نیگارە کاریکاتێرییەیە کە پشت بە توانجی ئەدەبی دەبەستێت بۆ روونکردنەوەی ناوەڕۆکی تابلۆکە، توانجەکەش بە رەگەزی دووەمی تابلۆکە دەژمێردرێت، نابێت تێکەڵییەك بکەین لە نێوان ناولێنان و ئەو توانجەی کە بوونی کاریگەری نابێت لەسەر ناوەڕۆکی تابلۆکە، وەکو دەستەواژەی (سۆزە گەرمەکان) لە نیگارەکەی مەحمود ئەلزەواویدا، کە سڕینەوەی ئەو دەستەواژەیە هیچ کاریگەرییەکی نابێت لەسەر گەیاندنی ناوەڕۆکی نیگارەکە بە بینەران، بەڵام ئەو توانجەی کە ئێمە مەبەستمانە ئەوەیە، کە بەبێی ئەو تابلۆکە سەری لێدەرناکرێت، یان لێکدانەوەی جیاوازی بۆ دەکرێت، بۆ نمونە تابلۆکەی مەحمود کەحیل، سەبارەت بە هەڵبژاردنەکانی باشوری ئەفریقیا، کە سندوقی هەڵبژاردن دیارە و لەلای راستیەوە کاغەزی دەنگدان و لە لای راستی سندوقەکەش وشەی (بەڵێ)، و لەلای چەپیەوە چەند نارنجۆکێك و لە چەپی سندوقەکەش وشەی (نەخێر) نووسراوە، و لە پێشەوەی سندوقەکەش نووسراوە (هەڵبژاردنی باشوری ئەفریقیا). ئەگەر ئەم رستەیە لابدەین، نازانین رووداوەکە باسی چی دەکات، و نیگارەکەش شێوەیەکی گشتی وەردەگرت، بۆیە لێرەدا توانج گرنگە، و خوێنەر ناتوانێت بزانێت کە مەبەست لێی تایبەت ئەو هەڵبژاردنەی باشوری ئەفریقیایە.

4- کاریکاتێری هاوشان لەگەڵ دەقی ئەدەبی گاڵتەجاڕدا:

ئەو کاریکاتێرەیە کە بۆ دەرخستنی ناوەڕۆکەکەی پشت بە دووجۆر ئامرازی دەربڕ دەبەستێت، شێوەکاری و ئەدەبی. لەم جۆرە کاریکاتێرەدا دەقی ئەدەبی و نیگاری شێوەکاری دوو ئامرازی

تەواوكاری یەكترین، و هەردووكیان یەكەیەكی تەواو و پتەو پێكدێنن، بەتەنیا و بەبێ یەكتری ناتوانن دەربڕی خۆیان بن، لەوانەیە دەقی ئەدەبی گفتوگۆیەك بێت لە نێوان پاڵەوانانی كاریكاتێرەكە، یان چەند رستەیەك بێت لەسەر زاری پاڵەوانێكی كاریكاتێرەكە، یان دەقێكی دوور و درێژیش بێت، بۆ نمونە كاریكاتێری هونەرمەند (سێرگی ستیلماشونۆك) لە بێلاڕوسیا، كە لە دوو نیگار پێكدێت، لە یەكەمیاندا باوكەكە كوڕەكەی ناچاردەكات بە خواردن و دەڵێت (دەبێت بخۆی ئەگەر نا …)، لە دووەمیشدا كاتێك كوڕەكە گەورە دەبێت، بۆینباغی باوكی دەگرێت و هاواردەكات و دەڵێت (دەمەوێت بخۆم ئەگەر نا …)، دەتوانین كاریكاتێرەكەی هونەرمەندی میسری (جومعە) و كاریكاتێرەكەی هونەرمەندی میسری (عادل سەعید) هەروا بە نمونە بێنینەوە، كە لە هەردووكیاندا یەكێك لە پاڵەوانەكانی كاریكاتێرەكە رستەیەك دەردەبڕێت. هونەرمەندی فەڵەستینی تیرۆركراو (ناجی ئەلعەلی) بە بەكارهێنانی دەقی ئەدەبی دوور و درێژ و هەندێك جار هۆنراوەی میللی ناوبانگی دەركردبوو، لە زۆربەی كاریكاتێرە میسریەكانیشدا واباوە كە گفتوگۆ و توانج هەیە، لە كاریكاتێری سوریایشدا زۆركەم گفتوگۆ و توانجی ئەدەبی دەبینین، ئەمەش پێلێنكردنی كاریكاتێرەكان نیە، بەڵكو ڕادەربڕینێكە لەسەر دیتنی زۆرێك لە كاریكاتێرە بەردەستەكانی ئەم دوو وڵاتە.

دەبێت بگەڕێینەوە سەر قسەكردن لەسەر بەكارهێنانی دەقی ئەدەبی لە كاریكاتێردا، ئەوە بەبیربێنینەوە كە نابێت دەق بەردەمی شێوەكاری بگرێت و پاڵی پێوەبنێت بۆ پلەی دووەم، بەڵكو پێویستە هاوسەنگیەك لە نێوانیاندا هەبێت، كە نابێت كاریكاتێرەكە گرنگی و بایەخی نەمێنێت، بوونی و نەبوونی وەك یەك وابێت، لە حاڵەتێك توانرا دەست لە شێوەكاری بەربێت لە كاریكاتێردا، و قایلبوون بە دەقی ئەدەبیش بۆ گەیاندنی ناوەڕۆكی بابەتەكە بەس بێت، ئەو كات ئەو بابەتە ناتوانرێت بە كاریكاتێر ناوبنرێت و نابێتە كاریكاتێر، چونكە شێوەكاری تێیدا وەكو هۆكارێكی یاریدەدەر خراوەتەنێو، بۆ زێتركردنی كاریگەری بابەتەكە، دەتوانێن ئەو كات بڵێین كە بابەتەكە دەبێتە بەشێك لە هونەرەكانی ئەدەبی گاڵتەجاڕ، زیاتر لەوەی كە كاریكاتێر بێت، چونكە قایلبوون بە دەقی ئەدەبی بەسیەتی بۆ گەیشتن بە جەماوەر بەبێ شێوەكاری، ئەگەر دەقە ئەدەبیەكەش بسڕینەوە، ئەوا شێوەكاریەكە چەند هێڵێكی سەرلێشێواوی بێ مانا دەمێنێتەوە، ئەمەش بە دڵنیاییەوە كاریكاتێر نیە.

بۆیە پێویستە لەسەر هونەرمەندی كاریكاتێریست پێشتر كارەكەی خۆی شێوەكاریانە و دواییش ئەدەبیانە بونیات بنێت، بەمەش هاوسەنگی پێویستی دەست دەكەوێت، ئەگینا نیو كاریكاتێر و نیویش ئەدەب

بەرهەمدێنێت، لەگەڵ ئەوەی کە دەقە ئەدەبیەکەش دەگاتە خوێنەر، کەچی دوورە لە شێوە سەرکەوتووەکانی ئەدەبی گاڵتەجاڕەوە.